MPSCKEEDA

UPSC, MPSC, COMBINE गट ब गट क, तलाठी, पोलीस भरती

एकच ॲप – अनलिमिटेड अभ्यासक्रम, अनलिमिटेड सराव!

संपूर्ण नोट्स +
अनलिमिटेड TEST सिरीज

टॉपिकनुसार नोट्स + PYQ

प्रत्येक विषयाच्या टॉपिकनुसार नोट्स + टॉपिकचे

100 PYQ प्रत्येक विषय

LIVE + कोणत्याही वेळेत टेस्ट सिरीज

टॉपिकनुसार, प्रत्येक टॉपिकचे 25 प्रश्नांचे

50 संच ऑल महाराष्ट्र रँकिंग

मिनी मॉक टेस्ट

संपूर्ण विषय किंवा कोणतेही दोन विषय
• 25 प्रश्न

200 टेस्ट विश्लेषणासहित

फुल मॉक टेस्ट

संपूर्ण पेपर स्वरूपात

200 टेस्ट विश्लेषणासहित

दिवाळी ऑफर

₹499 / एक वर्ष

किंवा

₹99 प्रति महिना

आत्ताच डाउनलोड करा

JOIN NOW • MPSCKEEDA APP

Google Play Store वर उपलब्ध • या पानावर कुठेही टॅप करा

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख — परिचय

लोकहितवादी गो. ह. देशमुख

मुद्दा	माहिती
मूळ नाव	गोपाळ हरी देशमुख; टोपणनाव — लोकहितवादी
जन्म	१८ फेब्रुवारी १८२३, पुणे
मूळ घराणे	पावस (जि. रत्नागिरी); जुने आडनाव **सिद्धये**
वडील	हरिपंत — बापू गोखले यांचे फडणीस
पत्नी	गोपिकाबाई (वयाच्या ७ व्या वर्षी विवाह)
प्रसिद्धी	शतपत्रे (प्रभाकर, १८४८–५०)
किताब	**रावबहादूर**; जे.पी. (Justice of Peace)
निधन	९ ऑक्टोबर १८९२, पुणे

एका वाक्यात ओळख

- "**अव्वल इंग्रजी**"तील (इंग्रजी अमदानीच्या आरंभीच्या काळातील) थोर समाजचिंतक — महाराष्ट्रातील प्रबोधनाचे आद्य प्रवर्तक.
- शतपत्रांतून जातिभेद, बालविवाह, भिक्षुकशाही, अंधश्रद्धा यांवर निर्भीड प्रहार; विधवा पुनर्विवाह, स्त्रीशिक्षण, इंग्रजी विद्या व स्वदेशीचा पुरस्कार.
- **लक्ष्मीज्ञान** (१८४९) — मराठीतील आरंभीच्या अर्थशास्त्रीय ग्रंथांपैकी एक; रानडेपूर्व पिढीतील अर्थचिंतक.

विविध भूमिका

भूमिका	ठळक कार्य
समाजचिंतक	शतपत्रे — १०८ निबंध
न्यायाधीश	वाई, सातारा, अहमदाबाद, नाशिक इत्यादी
अर्थचिंतक	लक्ष्मीज्ञान; दारिद्र्याची कारणे (१८७६)
इतिहासकार	ऐतिहासिक गोष्टी, पाणिपतची लढाई, गुजरातचा इतिहास
पत्रकारितेचे आधारस्तंभ	ज्ञानप्रकाश, इंदुप्रकाश, हितेच्छु, लोकहितवादी

लक्षात ठेवा: "लोकहितवादी" — लोकांच्या हिताचे प्रतिपादन करणारा; हेच त्यांचे जीवनसूत्र.

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

घराणे व बालपण

- घराणे मूळचे **पावस** (रत्नागिरी) येथील; पूर्वजांकडे बारा गावांची देशमुखी असल्याने "सिद्धये" ऐवजी "**देशमुख**" हे आडनाव रूढ झाले.
- आजोबा गोविंदराव १७५४ मध्ये पुण्यात येऊन पेशव्यांच्या सेवेत; वडील **हरिपंत** हे पेशव्यांचे सेनापती **बापू गोखले** यांचे फडणीस.
- इंग्रज सत्ता आल्यावर घराण्याची जहागीर जप्त; पुढे परत मिळाली, पण गोपाळराव **१३ वर्षांचे** असताना वडिलांचे निधन व पुन्हा उत्पन्नावर जप्ती.
- चार भावांपैकी तिसरे; वयाच्या **सातव्या** वर्षी गोपिकाबाईंशी विवाह.

शिक्षण

टप्पा	माहिती
प्राथमिक	पुण्यातील **बुधवार वाड्यातील** सरकारी मराठी शाळा
इंग्रजी	प्रथम खाजगी अभ्यास; वयाच्या **१८ व्या** वर्षी पुण्याच्या सरकारी इंग्रजी शाळेत
१८४४	इंग्रजी शाळा सोडली
भाषा	संस्कृत, फारसी, गुजराती, हिंदी यांचे ज्ञान
व्यासंग	प्रचंड ग्रंथसंग्रह व वाचन; इतिहास हा आवडीचा विषय

लक्षात ठेवा: महाराष्ट्रातील इंग्रजी शिक्षण घेतलेल्या **पहिल्या पिढीतील** नवशिक्षितांपैकी एक.

नोकरीची सुरुवात

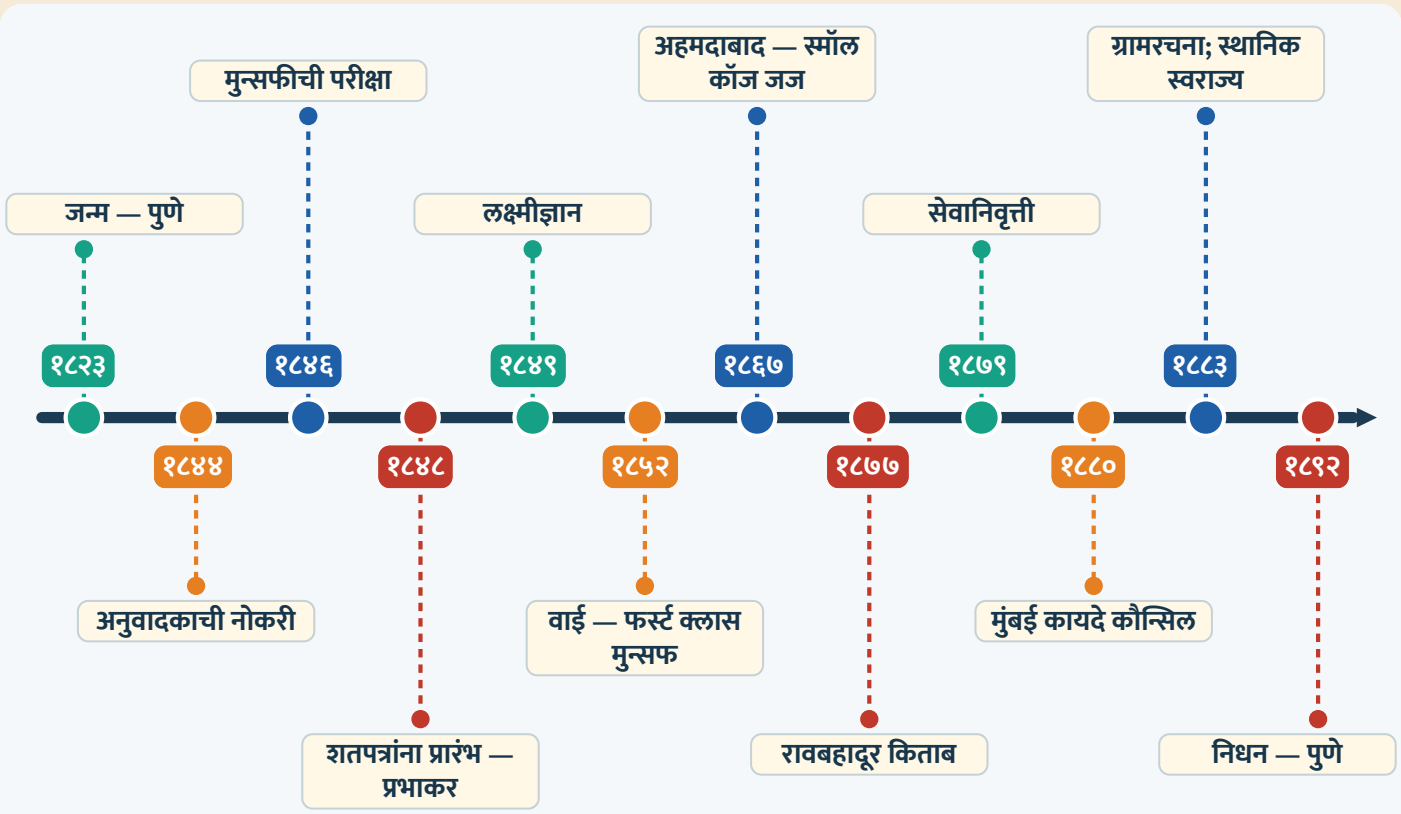
वर्ष	घटना
१८४४	दक्षिणेतील सरदारांच्या एजंटच्या कार्यालयात **अनुवादक** (ट्रान्सलेटर)
१८४६	**मुन्सफीची** परीक्षा उत्तीर्ण

तत्कालीन पार्श्वभूमी

वर्ष	घटना
१८३२	दर्पण — बाळशास्त्री जांभेकर
१८४१	प्रभाकर — भाऊ महाजन

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

जीवनपट — कालरेषा

महत्त्वाच्या घटना — १८२३ ते १८६७

वर्ष / दिनांक	घटना
१८ फेब्रुवारी १८२३	जन्म — पुणे
१८४४	अनुवादकाची सरकारी नोकरी
१८४६	मुन्सफीची परीक्षा
१८४८–१८५०	शतपत्रे — “प्रभाकर” साप्ताहिकात
१८४९	लक्ष्मीज्ञान; “ज्ञानप्रकाश” (पुणे) सुरू होण्यात पुढाकार
१८५२	वाई — फर्स्ट क्लास मुन्सफ
१८५३	सातारा — ॲक्टिंग प्रिन्सिपल सदर अमीन
१८५५–५६	सब-असिस्टंट इनाम कमिशनर
१८६२	“इंदुप्रकाश” (मुंबई) स्थापनेत सहभाग
१८६७	अहमदाबाद — स्मॉल कॉज कोर्टाचे न्यायाधीश

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

महत्त्वाच्या घटना — १८६७ ते १८९२

वर्ष / दिनांक	घटना
१८६७ नंतर	गुजरातमध्ये प्रार्थना समाज शाखा, पुनर्विवाह मंडळ, "हितेच्छु" साप्ताहिक
१८७४	मुंबई विद्यापीठाचे **फेलो**
१८७६	"हिंदुस्थानास दारिद्र्य येण्याची कारणे" — इंदुप्रकाशात लेखमाला
१८७७	दिल्ली दरबारप्रसंगी रावबहादूर किताब; पाणिपतची लढाई; ऐतिहासिक गोष्टी (भाग १)
१८७८	पुण्यातील पहिल्या ग्रंथकार संमेलनात रानड्यांना सहकार्य
१८७९	सरकारी नोकरीतून **निवृत्ती**
१८८०	मुंबई कायदे कौन्सिल चे सदस्य (१८८०–८३)
१८८२	"लोकहितवादी" नियतकालिक सुरू
१८८३	ग्रामरचना; स्थानिक स्वराज्य व्यवस्था
१८८४	रतलाम संस्थानचे **दिवाण** (सुमारे वर्षभर)
१८८५	गुजराथ देशाचा इतिहास
१८८८	लंकेचा इतिहास
९ ऑक्टोबर १८९२	निधन — पुणे

अखेरची वर्षे

- निवृत्तीनंतर पत्नी, तीन पुत्र व दोन मुली यांच्या मृत्यूचे दुःख — शरीर-मन थकले.
- मृत्यूनंतर "ज्ञानप्रकाश"ने अग्रलेखात त्यांच्या अखंड व्यासंगाचा व ग्रंथसंग्रहाचा गौरव केला.

दशकनिहाय कार्य

दशक	प्रमुख कार्य
१८४० चे दशक	नोकरी, मुन्सफी; शतपत्रे; लक्ष्मीज्ञान; ज्ञानप्रकाश
१८५० चे दशक	वाई, सातारा; इनाम कमिशनर
१८६० चे दशक	इंदुप्रकाश; १८६६ निबंधसंग्रह; अहमदाबाद
१८७० चे दशक	दारिद्र्य लेखमाला; रावबहादूर; ऐतिहासिक लेखन; निवृत्ती
१८८० चे दशक	कायदे कौन्सिल; लोकहितवादी नियतकालिक; ग्रामरचना; रतलाम

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

न्यायालयीन व सरकारी कारकीर्द

वर्ष	पद / ठिकाण
१८४४	अनुवादक — दक्षिणेतील सरदारांच्या एजंटचे कार्यालय
१८५२	**वाई** (सातारा) — फर्स्ट क्लास मुन्सफ
१८५३	**सातारा** — ॲक्टिंग प्रिन्सिपल सदर अमीन
१८५५–५६	पुणे — सब-असिस्टंट इनाम कमिशनर
१८६७	अहमदाबाद — स्मॉल कॉज जज
—	**नाशिक** — जॉइंट सेशन्स जज
१८७९	सेवानिवृत्ती
१८८४	**रतलाम** संस्थानचे दिवाण

लक्षात ठेवा: सेवा केलेली ठिकाणे: **वाई, सातारा, अहमदाबाद, सुरत, अहमदनगर, मुंबई, ठाणे, नाशिक** — जेथे गेले तेथे सुधारणा कार्य.

निःस्पृह न्यायाधीश

- साताऱ्याचे निलंबित प्रिन्सिपल सदर अमीन यांनी आपल्याच चौकशीसाठी गोपाळरावांचे नाव सुचवले — इतकी त्यांच्या **निःपक्षपातीपणाची** ख्याती.
- त्या काळी भारतीय न्यायाधीशांना युरोपियनांचे खटले चालवण्याचा अधिकार नव्हता — वसाहती न्यायव्यवस्थेची मर्यादा.

सन्मान

सन्मान	माहिती
रावबहादूर	ब्रिटिश सरकार — १८७७ (दिल्ली दरबार)
जे.पी.	Justice of the Peace
फेलो	मुंबई विद्यापीठ — १८७४

लक्षात ठेवा: बदल्यांची ठिकाणे लक्षात ठेवा: **वाई → सातारा → पुणे → अहमदाबाद → नाशिक** (तसेच सुरत, अहमदनगर, ठाणे, मुंबई).

लक्षात ठेवा: १८६१ — हिंदू व मुस्लिम कायद्यांचा गोषवारा तयार करण्याचे काम.

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

शतपत्रे — मूलभूत माहिती

मुद्दा	माहिती
पत्र	प्रभाकर — **भाऊ महाजन** (गोविंद विठ्ठल कुंटे) यांचे मुंबईचे साप्ताहिक
कालावधी	१८४८ ते १८५०
टोपणनाव	**"लोकहितवादी"**
संख्या	प्रत्यक्षात १०८ निबंध — "अष्टोत्तरशतपत्रे"
रचना	१०० वे पत्र समारोपाचे; नंतर ८ निबंधांची भर
संग्रह	१८६६ — एकूण **१९५** निबंधांचा संग्रह
आधुनिक आवृत्ती	अ. का. प्रियोळकर (१९६७); पु. ग. सहस्रबुद्धे

लक्षात ठेवा: शतपत्रे लिहिताना गोपाळराव फक्त **२५** वर्षांचे होते — अल्पवयातच संपूर्ण समाजव्यवस्थेची चिकित्सा.

शतपत्रांतील विषय (काही पत्रे)

विषय	पत्रांची उदाहरणे
विद्या	पुण्यात लायब्ररीची स्थापना; इंग्रजी विद्या; अर्थशून्य ब्राह्मणविद्या
धर्म	शिमग्याचा दुराचार; खोट्या धार्मिक समजुती; खरा धर्म
भिक्षुकशाही	भटांचा विद्येचा निरुपयोग; पंडितांची योग्यता
स्त्रीजीवन	लहानपणाच्या लग्नाच्या अडचणी; पुनर्विवाह (अनेक पत्रे)
जातिभेद	जातिविषयी विचार; वर्णविचार
अर्थजीवन	हिंदू लोकांनी उद्योग करण्याची आवश्यकता

शतपत्रांची वैशिष्ट्ये

- पत्ररूप, सोपी व थेट भाषा — सामान्य वाचकाला उद्देशून.
- धर्म, समाज, अर्थ, राजकारण, शिक्षण — सर्वांगीण चिकित्सा.
- बुद्धिवाद व उपयुक्ततावाद — "जे लोकहिताचे तेच ग्राह्य".
- १९ व्या शतकातील वैचारिक प्रबोधनाचा पाया घातला.

लक्षात ठेवा: शतपत्र क्र. १०० — "शतपत्रांचा इत्यर्थ" (समारोप).

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

जातिभेदाविषयी विचार

- जातिसंस्था हा देशाच्या उन्नतीमधील मोठा अडसर — जन्मावरून श्रेष्ठत्व मानणे अन्यायकारक.
- गुण व कर्तृत्व यावरून माणसाची योग्यता ठरावी; "**जातिभेद**" (१८७७) हा स्वतंत्र ग्रंथ.
- जातिभेदामुळे समाजात फूट पडून राष्ट्रीय ऐक्य दुर्बल होते — असा इशारा.

भिक्षुकशाही व ब्राह्मणवर्गावर टीका

मुद्दा	लोकहितवादींचे मत
ब्राह्मणविद्या	अर्थ न समजता केलेले पाठांतर — "अर्थशून्य" विद्या
भिक्षुकी	धर्माचे काम एका विशिष्ट वर्गाकडे सोपवल्याने धर्माला दुर्बलता
पंडित	सांप्रतचे पंडित नव्या ज्ञानापासून दूर; केवळ जुने ग्रंथ घोकतात
उपाय	ब्राह्मणांनी नवी विद्या, उद्योग व व्यापार स्वीकारावा

लक्षात ठेवा: स्वतः ब्राह्मण असूनही ब्राह्मणवर्गाच्या दांभिकपणावर कठोर टीका — त्यामुळे सनातन्यांचा रोष ओढवला.

अनिष्ट प्रथांवर प्रहार

- बालविवाह, हुंडा, बहुपत्नीत्व, केशवपन यांना विरोध.
- शिमग्यासारख्या सणांतील अश्लील प्रकारांवर टीका.
- अंधश्रद्धा, नशिबावर हवाला ठेवणे, आळस यांचा निषेध.

टीकेचे स्वरूप

लक्ष्य	टीका	उपाय
भिक्षुकशाही	दांभिकपणा, अज्ञान	नवी विद्या
पाठांतर	अर्थशून्य घोकंपट्टी	अर्थ समजून अभ्यास
जातिभेद	जन्माधिष्ठित श्रेष्ठत्व	गुणाधिष्ठित योग्यता
आळस	नशिबावर हवाला	उद्योग व श्रम
रूढी	अंधश्रद्धा	विवेक

लक्षात ठेवा: शतपत्र क्र. ३३ — "अर्थशून्य ब्राह्मणविद्या"; क्र. ७१ — "भटांचा विद्येचा निरुपयोग".

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

स्त्रियांविषयी विचार

प्रश्न	लोकहितवादींची भूमिका
बालविवाह	लहानपणाच्या लग्नामुळे अनेक अडचणी — विरोध
विधवा पुनर्विवाह	शतपत्रांतील अनेक पत्रे "पुनर्विवाह" विषयावर — ठाम पुरस्कार
स्त्रीशिक्षण	स्त्रियांना शिक्षण दिल्याशिवाय समाजाची उन्नती अशक्य
बहुपत्नीत्व	अन्यायकारक — विरोध
केशवपन	विधवांवरील अमानुष रूढी — विरोध
स्त्रियांची स्थिती	घरातील दासीसारखी वागणूक बदलली पाहिजे

लक्षात ठेवा: शतपत्रांपैकी पहिल्याच टप्प्यातील पत्र — "**लहानपणाच्या लग्नापासून अडचणी**".

प्रत्यक्ष कार्य

- अहमदाबादमध्ये **गुजराती पुनर्विवाह मंडळ** स्थापन करण्यास पुढाकार.
- नोकरीनिमित्त जेथे गेले तेथे शाळा, वाचनालये व सुधारक सभांना प्रोत्साहन.
- शतपत्रांतून पुनर्विवाहाचा सातत्याने पुरस्कार.

लक्षात ठेवा

मुद्दा	तथ्य
पुनर्विवाहावरील पत्रे	पत्र क्र. १०, १६, ७०, ९९, १०२, १०४–१०६, १०८
शेवटचे (१०८ वे) पत्र	"पुनर्विवाह वगैरे सुधारणा"

स्त्रीप्रश्न — समकालीन सुधारक

सुधारक	कार्य
बाळशास्त्री जांभेकर	विधवा पुनर्विवाहाचा पुरस्कार
महात्मा फुले	मुलींची शाळा (१८४८); बालहत्या प्रतिबंधक गृह
लोकहितवादी	शतपत्रांतून पुनर्विवाह; गुजराती पुनर्विवाह मंडळ
विष्णुशास्त्री पंडित	विधवा विवाहोत्तेजक मंडळ (१८६५)

लक्षात ठेवा: शतपत्रांतील स्त्रीजीवन विभागात पुनर्विवाहावरील पत्रांची संख्या सर्वाधिक.

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

धर्मविषयक विचार

- धर्म हा **नीती व विवेक** यावर आधारित असावा; कर्मकांड व मूर्तिपूजेला विरोध.
- सामाजिक वर्तन व नीती यांना धार्मिक रूढींच्या वर्चस्वातून मुक्त करण्याचा आग्रह.
- प्राचीन ग्रंथांचा अर्थ समजून घ्यावा; अंधानुकरण नको — "**स्वाध्याय**" (१८८०), "**गीतातत्त्व**" (१८७८).
- "**आगमप्रकाश**" — तंत्रमार्ग/वाममार्गातील विकृतींवर प्रहार; "निगमप्रकाश" (गुजराती).

शिक्षणविषयक विचार

मुद्दा	मत
इंग्रजी विद्या	आधुनिक ज्ञान, विज्ञान व तंत्रज्ञानाचे दार — आवश्यक
मातृभाषा	**मातृभाषेतून शिक्षण** या तत्त्वाचा प्रसार
संस्कृत	केवळ पाठांतर नव्हे; अर्थ समजून अभ्यास
ग्रंथालये	पुण्यात सार्वजनिक वाचनालय काढण्यास पुढाकार
नवे ग्रंथ	मराठीत नवीन ज्ञानग्रंथांची आवश्यकता

लक्षात ठेवा: "**ज्ञान हाच पराक्रम**" — ज्ञानप्रसार हीच देशोन्नतीची गुरुकिल्ली, असा लोकहितवादींचा विश्वास (शतपत्र क्र. ८५ चे शीर्षक).

धर्मसुधारणा संस्था — महाराष्ट्र

संस्था	संस्थापक	वर्ष
परमहंस सभा	दादोबा पांडुरंग	१८४९
प्रार्थना समाज	आत्माराम पांडुरंग	१८६७
सत्यशोधक समाज	महात्मा फुले	१८७३
आर्य समाज (मुंबई)	दयानंद सरस्वती	१८७५

लक्षात ठेवा

- लोकहितवादींनी दयानंद सरस्वतींवर "**पंडितस्वामी श्रीमद् दयानंद सरस्वती**" (१८८३) हे पुस्तक लिहिले.
- शतपत्र क्र. ३ — "**पुण्यात लायब्ररीची स्थापना**".

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

आर्थिक विचार व स्वदेशी

मुद्दा	लोकहितवादींचे मत
लक्ष्मीज्ञान (१८४९)	क्लिफ्ट यांच्या Political Economy वरील ग्रंथाच्या आधारे; मराठीतील आरंभीचा अर्थशास्त्र ग्रंथ
श्रम	संपत्तीच्या उत्पादनाचे मूळ कारण **श्रम**
शोषण	ब्रिटिशांकडून भारताचे अर्थशोषण — अनुत्पादक सत्ताधारी वर्गाचे शोषण
उद्योग	यंत्राधिष्ठित, औद्योगिक विकास; तंत्रविद्या वाढवावी
स्वदेशी	देशी माल वापरावा; देशातच उत्पादन करावे
दागिने	संपत्ती दागिन्यांत अडकवणे ही "दुष्टपणाची व अधर्माची" चाल
लोकसंख्या	वाढत्या लोकसंख्येमुळे अन्नटंचाई — इशारा

लक्षात ठेवा: दादाभाई नौरोजींच्या **संपत्ती निःसारण** (खंडणी) सिद्धांताचे पूर्वसूचन लोकहितवादींच्या लेखनात फार आधीच दिसते (मराठी विश्वकोश).

आर्थिक ग्रंथ

ग्रंथ	वर्ष
लक्ष्मीज्ञान	१८४९
यंत्रज्ञान	१८५०
हिंदुस्थानात दरिद्रता येण्याची कारणे... (दादाभाईंच्या Poverty in India च्या आधारे)	१८७६
ग्रामरचना, त्यातील व्यवस्था आणि हल्लीची स्थिती	१८८३
स्थानिक स्वराज्य व्यवस्था	१८८३

आर्थिक राष्ट्रवाद — तुलना

विचारवंत	योगदान
लोकहितवादी	लक्ष्मीज्ञान (१८४९); शोषणाची आरंभीची मीमांसा
सार्वजनिक काका	स्वदेशीचा प्रत्यक्ष प्रसार (१८७२)
दादाभाई नौरोजी	संपत्ती निःसारण सिद्धांत
न्या. रानडे	औद्योगिकीकरण; भारतीय अर्थशास्त्र

लक्षात ठेवा: लोकहितवादी — मराठीतून लेखन करणारे **पहिले अर्थचिंतक** मानले जातात.

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

राजकीय विचार

- इंग्रजी राज्य हे भारतीयांना आधुनिक ज्ञान देणारे — म्हणून सुरुवातीला त्याचे स्वागत; पण आर्थिक शोषणावर टीका.
- भारतीयांनी नवी विद्या शिकून **स्वावलंबी** व्हावे; पुढे राज्यकारभारात भागीदारी मिळवावी.
- लोकप्रतिनिधींच्या सभेची (पार्लमेंटसारख्या संस्थेची) कल्पना मांडणाऱ्या आरंभीच्या विचारवंतांपैकी एक.
- **स्थानिक स्वराज्य** व ग्रामव्यवस्थेच्या सुधारणेवर लेखन (१८८३).

संस्थात्मक राजकारण

संस्था / पद	संबंध
पुना असोसिएशन (१८६७)	पुढे **२ एप्रिल १८७०** रोजी सार्वजनिक सभा असे नामांतर
पुणे सार्वजनिक सभा	पहिले अध्यक्ष श्रीनिवासराव पंतप्रतिनिधी; त्यानंतरच्या अध्यक्षांत **लोकहितवादी**
मुंबई कायदे कौन्सिल	सरकारनियुक्त सदस्य — **१८८० ते १८८३**
रतलाम संस्थान	दिवाण — १८८४

ग्रंथकार संमेलन

- **११ मे १८७८** — पुण्याच्या हिराबागेत पहिले मराठी ग्रंथकार संमेलन; न्या. रानडे यांनी **लोकहितवादींच्या सहकार्याने** आयोजन — अध्यक्ष रानडे.
- हे संमेलन पहिले मराठी साहित्य संमेलन मानले जाते.

पुणे सार्वजनिक सभा — थोडक्यात

मुद्दा	माहिती
मूळ संस्था	पुना असोसिएशन (१८६७) — पर्वती देवस्थान कारभार सुधारणा
नामांतर	२ एप्रिल १८७० — सार्वजनिक सभा
संस्थापक	गणेश वासुदेव जोशी (सार्वजनिक काका)
नेतृत्व	१८७१ पासून न्या. रानडे
अध्यक्ष	पंतप्रतिनिधी; नंतर लोकहितवादी, टिळक इत्यादी

लक्षात ठेवा: सभेचे सभासद होण्यासाठी किमान ५० प्रौढांचा लेखी पाठिंबा आवश्यक होता.

लक्षात ठेवा: १८७७ — दिल्ली दरबारात सार्वजनिक काका खादी परिधान करून सभेचे प्रतिनिधी.

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

गुजरातमधील कार्य (अहमदाबाद)

कार्य	माहिती
प्रार्थना समाज	अहमदाबादमध्ये प्रार्थना समाजाची शाखा स्थापन
पुनर्विवाह मंडळ	**गुजराती पुनर्विवाह मंडळ** स्थापन
गुजरात व्हर्नाक्युलर सोसायटी	संस्थेचे पुनरुज्जीवन — उर्जितावस्थेत आणली
हितेच्छु	गुजराती व इंग्रजी भाषेतील साप्ताहिक
प्रेमाभाई इन्स्टिट्यूट	दरवर्षी व्याख्यानमाला; स्वतःही व्याख्याने
वक्तृत्वसभा	गुजराती वक्तृत्वसभा / बुद्धिवर्धक सभा

लक्षात ठेवा: गुजराती कवी **मोहनलाल दलपतराम** यांनी लोकहितवादींच्या कार्याचा गौरव करणारी कविता लिहिली — गुजरातमधील लोकप्रियतेचा पुरावा.

गुजरात व्हर्नाक्युलर सोसायटी

- स्थापना **१८४८**, अहमदाबाद — ब्रिटिश अधिकारी **अलेक्झांडर किनलॉक फोर्ब्स** यांच्या पुढाकाराने.
- गुजराती भाषा, साहित्य व शिक्षणाचा प्रसार — आजची **गुजरात विद्या सभा**.

गुजरातविषयक लेखन

ग्रंथ	वर्ष
निगमप्रकाश (गुजराती)	१८७४
गुजराथ देशाचा इतिहास	१८८५
सुराष्ट्र देशाचा इतिहास (गुजरातीवरून)	—

गुजरात कार्याचे महत्त्व

- महाराष्ट्रातील सुधारणा विचार **गुजरातमध्ये** पोहोचवले — आंतरप्रांतीय प्रबोधन.
- गुजराती भाषेत लेखन (निगमप्रकाश) — स्थानिक भाषेतून प्रबोधन.
- प्रार्थना समाज, पुनर्विवाह मंडळ — धर्म व समाजसुधारणा एकत्र.

लक्षात ठेवा: अहमदाबादच्या प्रेमाभाई इन्स्टिट्यूटमधील वार्षिक व्याख्यानमाला — लोकशिक्षणाचे माध्यम.

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

ग्रंथसंपदा (सुमारे ३५–३९ ग्रंथ)

ग्रंथ	वर्ष	विषय
लक्ष्मीज्ञान	१८४९	अर्थशास्त्र
महाराष्ट्र देशातील कामगार लोकांशी संभाषण	१८४९	कामगार
भरतखंडपर्व	१८५१	संक्षिप्त इतिहास
खोटी साक्ष व खोटी शपथ यांचा निषेध	१८५१	नीती
पाणिपतची लढाई	१८७७	इतिहास (काशीराज पंडित यांच्या वृत्तांतावरून)
ऐतिहासिक गोष्टी	१८७७ पासून (भाग)	इतिहास
जातिभेद	१८७७	समाज
गीतातत्त्व; सुभाषित	१८७८	धर्म-नीती
स्वाध्याय; आश्वलायन गृह्यसूत्र	१८८०	धर्म
ग्रामरचना	१८८३	ग्रामव्यवस्था
पंडितस्वामी श्रीमद् दयानंद सरस्वती	१८८३	चरित्र
आगमप्रकाश	१८८४ (मराठी अनुवाद)	धर्मचिकित्सा
लंकेचा इतिहास	१८८८	इतिहास

पत्रकारिता

पत्र	संबंध
प्रभाकर (मुंबई)	भाऊ महाजनांचे साप्ताहिक — शतपत्रे
ज्ञानप्रकाश (पुणे, १८४९)	स्थापनेत मोठा वाटा
इंदुप्रकाश (मुंबई, १८६२)	स्थापनेत सहभाग; १८७६ ची दारिद्र्य लेखमाला
हितेच्छु (अहमदाबाद)	गुजराती-इंग्रजी साप्ताहिक
लोकहितवादी (१८८२)	स्वतःचे नियतकालिक

लक्षात ठेवा: लोकहितवादींनी गुजराती, फारसी व इंग्रजी ग्रंथांची भाषांतरे-रूपांतरे करून मराठी ज्ञानभांडार समृद्ध केले.

लक्षात ठेवा: इतिहासविषयक एकूण सुमारे १० पुस्तके — आवडीचा विषय इतिहास.

लक्षात ठेवा: लोकहितवादींच्या कोणत्याही ग्रंथावर त्यांचे खरे नाव नाही — सर्व लेखन टोपणनावाने (मराठी विश्वकोश).

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

तुलना: लोकहितवादी, जांभेकर, फुले

मुद्दा	बाळशास्त्री जांभेकर	लोकहितवादी	महात्मा फुले
काळ	१८१२–१८४६	**१८२३–१८९२**	१८२७–१८९०
माध्यम	दर्पण (१८३२), दिग्दर्शन (१८४०)	शतपत्रे — प्रभाकर (१८४८–५०)	सत्यशोधक समाज (१८७३), गुलामगिरी
ओळख	मराठी पत्रकारितेचे जनक	प्रबोधनाचे आद्य प्रवर्तक	बहुजन सुधारणेचे जनक
जातिभेद	शिक्षण व प्रबोधनावर भर	ब्राह्मणवर्गाची चिकित्सा "आतून"	ब्राह्मणी वर्चस्वावर मूलगामी प्रहार
स्त्रिया	विधवा पुनर्विवाहास पाठिंबा	पुनर्विवाह, स्त्रीशिक्षण	मुलींची पहिली शाळा (१८४८)

MPSC साठी महत्त्वाचे मुद्दे

- जन्म १८ फेब्रुवारी १८२३ (पुणे); निधन ९ ऑक्टोबर १८९२ (पुणे).
- **प्रभाकर** — भाऊ महाजन; शतपत्रे **१८४८–५०**; प्रत्यक्ष **१०८** पत्रे.
- **लक्ष्मीज्ञान १८४९ → दारिद्र्याची कारणे १८७६ → ग्रामरचना १८८३.**
- **अहमदाबाद** — प्रार्थना समाज शाखा, हितेच्छु, गुजरात व्हर्नाक्युलर सोसायटी.

गोंधळ टाळा

चुकीचा समज	अचूक तथ्य
शतपत्रे — दर्पणमध्ये	**प्रभाकर**मध्ये; दर्पण — जांभेकर
प्रभाकरचे संपादक — लोकहितवादी	**भाऊ महाजन**
शतपत्रे म्हणजे नेमकी १०० पत्रे	प्रत्यक्षात **१०८**

आरंभीची मराठी वृत्तपत्रे

पत्र	संस्थापक / वर्ष
दर्पण	बाळशास्त्री जांभेकर — १८३२
प्रभाकर	भाऊ महाजन — १८४१
ज्ञानप्रकाश	पुणे — १८४९
इंदुप्रकाश	मुंबई — १८६२

लक्षात ठेवा: ज्ञानप्रकाशने ११ ऑक्टोबर १८९२ च्या अग्रलेखात लोकहितवादींना श्रद्धांजली वाहिली.

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

बहुपर्यायी प्रश्न

1. गोपाळ हरी देशमुख यांचा जन्म कोणत्या वर्षी झाला?
अ) १८४२ ब) १८२३
क) १८५६ ड) १८०३

2. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) लोकहितवादींचे जन्मवर्ष — १८२३.
२) दारिद्र्य लेखमालेचे पत्र — इंदुप्रकाश.
अ) दोन्ही योग्य ब) फक्त २ योग्य
क) दोन्ही चुकीची ड) फक्त १ योग्य

3. गोपाळ हरी देशमुख यांचे टोपणनाव कोणते?
अ) सार्वजनिक काका ब) लोकहितवादी
क) दर्पणकार ड) केसरी

4. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) गोपाळ हरी देशमुखांचे टोपणनाव — लोकहितवादी.
२) दारिद्र्य लेखमालेचे वर्ष — १९२६.
अ) दोन्ही चुकीची ब) फक्त १ योग्य
क) फक्त २ योग्य ड) दोन्ही योग्य

5. लोकहितवादींच्या घराण्याचे जुने आडनाव कोणते?
अ) कुंटे ब) गोखले
क) सिद्धये ड) जोशी

6. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) जुने आडनाव — गोखले.
२) लोकहितवादींचे निधनवर्ष — १८९२.
अ) दोन्ही चुकीची ब) फक्त २ योग्य
क) फक्त १ योग्य ड) दोन्ही योग्य

7. लोकहितवादींचे घराणे मूळचे कोणत्या गावचे?
अ) टेंभू ब) कटगुण
क) निफाड ड) पावस

8. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) मूळ गाव — निफाड.
२) लोकहितवादींचे निधनस्थळ — लंडन.
अ) दोन्ही चुकीची ब) दोन्ही योग्य
क) फक्त १ योग्य ड) फक्त २ योग्य

9. लोकहितवादींचे वडील हरिपंत कोणाचे फडणीस होते?
अ) उमाजी नाईक ब) बापू गोखले
क) नाना फडणवीस ड) महादजी शिंदे

10. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) हरिपंतांचे धनी — बापू गोखले.
२) ज्ञानप्रकाशचे ठिकाण — पुणे.
अ) फक्त १ योग्य ब) दोन्ही योग्य
क) दोन्ही चुकीची ड) फक्त २ योग्य

11. लोकहितवादींच्या पत्नीचे नाव काय?
अ) रमाबाई ब) यशोदाबाई
क) गोपिकाबाई ड) सावित्रीबाई

12. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) लोकहितवादींची पत्नी — गोपिकाबाई.
२) इंदुप्रकाशचे ठिकाण — लाहोर.
अ) दोन्ही योग्य ब) फक्त १ योग्य
क) दोन्ही चुकीची ड) फक्त २ योग्य

13. लोकहितवादींना सरकारी अनुवादकाची नोकरी कोणत्या वर्षी मिळाली?
अ) १८९४ ब) १८४४
क) १८७४ ड) १८२४

14. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) अनुवादकाची नोकरी — १८९४.
२) पाणिपतची लढाई — १८७७.
अ) फक्त १ योग्य ब) दोन्ही चुकीची
क) दोन्ही योग्य ड) फक्त २ योग्य

15. लोकहितवादी मुन्सफीची परीक्षा कोणत्या वर्षी उत्तीर्ण झाले?
अ) १८९६ ब) १८७६
क) १८४६ ड) १८२६

16. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) मुन्सफीची परीक्षा — १८९६.
२) "जातिभेद" ग्रंथ — १९३६.
अ) दोन्ही चुकीची ब) फक्त १ योग्य
क) दोन्ही योग्य ड) फक्त २ योग्य

17. शतपत्रे कोणत्या पत्रातून प्रसिद्ध झाली?
अ) केसरी ब) दर्पण
क) सुधारक ड) प्रभाकर

18. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) शतपत्रांचे पत्र — प्रभाकर.
२) लंकेचा इतिहास — १८८८.
अ) फक्त २ योग्य ब) फक्त १ योग्य
क) दोन्ही योग्य ड) दोन्ही चुकीची

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

बहुपर्यायी प्रश्न

19. "प्रभाकर" साप्ताहिकाचे संपादक कोण?
अ) बाळशास्त्री जांभेकर ब) भाऊ महाजन
क) गोपाळ गणेश आगरकर ड) लो. टिळक

20. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) प्रभाकरचे संपादक — भाऊ महाजन.
२) "लोकहितवादी" नियतकालिक — १९३२.
अ) दोन्ही चुकीची ब) फक्त १ योग्य
क) दोन्ही योग्य ड) फक्त २ योग्य

21. शतपत्रे कोणत्या कालखंडात प्रसिद्ध झाली?
अ) १८८८–१८९० ब) १८४८–१८५०
क) १९०५–१९०७ ड) १८२०–१८२२

22. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) शतपत्रांचा कालखंड — १८८८–१८९०.
२) विद्यापीठ फेलो — १८७४.
अ) दोन्ही योग्य ब) फक्त १ योग्य
क) दोन्ही चुकीची ड) फक्त २ योग्य

23. लोकहितवादींची शतपत्रे प्रत्यक्षात किती आहेत?
अ) ५० ब) ७५
क) २०० ड) १०८

24. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) शतपत्रांची संख्या — ५०.
२) पुना असोसिएशनचे नामांतर — डेक्कन सभा.
अ) दोन्ही चुकीची ब) फक्त २ योग्य
क) फक्त १ योग्य ड) दोन्ही योग्य

25. "लक्ष्मीज्ञान" हा ग्रंथ कोणत्या विषयावरील आहे?
अ) खगोलशास्त्र ब) संगीत
क) अर्थशास्त्र ड) वैद्यक

26. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) लक्ष्मीज्ञानचा विषय — अर्थशास्त्र.
२) पहिले ग्रंथकार संमेलन — पुणे (हिराबाग).
अ) फक्त १ योग्य ब) दोन्ही चुकीची
क) दोन्ही योग्य ड) फक्त २ योग्य

27. "लक्ष्मीज्ञान" कोणत्या वर्षी प्रसिद्ध झाले?
अ) १८९९ ब) १८७९
क) १८१९ ड) १८४९

28. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) लक्ष्मीज्ञानचे वर्ष — १८४९.
२) पहिल्या संमेलनाचे अध्यक्ष — महात्मा फुले.
अ) फक्त २ योग्य ब) दोन्ही योग्य
क) फक्त १ योग्य ड) दोन्ही चुकीची

29. लोकहितवादी वाई येथे कोणत्या पदावर नेमले गेले (१८५२)?
अ) फर्स्ट क्लास मुन्सफ ब) सरसेनापती
क) गव्हर्नर ड) व्हाईसरॉय

30. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) वाई येथील पद — व्हाईसरॉय.
२) दर्पणचे संस्थापक — बाळशास्त्री जांभेकर.
अ) फक्त १ योग्य ब) दोन्ही चुकीची
क) फक्त २ योग्य ड) दोन्ही योग्य

31. लोकहितवादी अहमदाबाद येथे स्मॉल कॉज जज कोणत्या वर्षी झाले?
अ) १८२७ ब) १९१७
क) १८६७ ड) १८९७

32. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) अहमदाबादमधील नियुक्ती — १९१७.
२) गुलामगिरीचे लेखक — लोकहितवादी.
अ) फक्त १ योग्य ब) दोन्ही चुकीची
क) दोन्ही योग्य ड) फक्त २ योग्य

33. लोकहितवादींनी अहमदाबादमध्ये कोणत्या समाजाची शाखा स्थापन केली?
अ) आर्य समाज ब) थिऑसॉफिकल सोसायटी
क) सत्यशोधक समाज ड) प्रार्थना समाज

34. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) अहमदाबादमधील समाजशाखा — प्रार्थना समाज.
२) जातिसंस्थेविषयी मत — उन्नतीतील अडसर.
अ) फक्त २ योग्य ब) फक्त १ योग्य
क) दोन्ही चुकीची ड) दोन्ही योग्य

35. लोकहितवादींनी गुजराती-इंग्रजी भाषेत कोणते साप्ताहिक काढले?
अ) मराठा ब) हितेच्छु
क) दीनबंधू ड) मूकनायक

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

बहुपर्यायी प्रश्न

36. खालीलपैकी कोणते विधान/विधाने योग्य आहे/आहेत?
१) गुजराती-इंग्रजी साप्ताहिक — हितेच्छु.
२) शिक्षणविषयक आग्रह — फक्त पाठांतर.
अ) दोन्ही चुकीची ब) फक्त १ योग्य
क) दोन्ही योग्य ड) फक्त २ योग्य

37. लोकहितवादींनी कोणत्या गुजराती संस्थेचे पुनरुज्जीवन केले?
अ) डेक्कन एज्युकेशन सोसायटी ब) बहिष्कृत हितकारिणी सभा
क) गुजरात व्हर्नाक्युलर सोसायटी ड) सेवा सदन

38. जोड्या लावा: अ) शतपत्रांचे पत्र ब) प्रभाकरचे संपादक क) शतपत्रांचा कालखंड
१) १८४८–१८५० २) प्रभाकर ३) भाऊ महाजन
अ) अ–२, ब–१, क–३ ब) अ–१, ब–२, क–३
क) अ–३, ब–१, क–२ ड) अ–२, ब–३, क–१

39. गुजरात व्हर्नाक्युलर सोसायटीची स्थापना कोणी केली?
अ) अलेक्झांडर किनलॉक फोर्ब्स ब) लॉर्ड रिपन
क) ॲलन ह्यूम ड) लॉर्ड कर्झन

40. जोड्या लावा: अ) अहमदाबादमधील समाजशाखा ब) गुजराती-इंग्रजी साप्ताहिक क) पुनरुज्जीवित संस्था
१) गुजरात व्हर्नाक्युलर सोसायटी २) प्रार्थना समाज ३) हितेच्छु
अ) अ–३, ब–१, क–२ ब) अ–१, ब–२, क–३
क) अ–२, ब–१, क–३ ड) अ–२, ब–३, क–१

41. लोकहितवादींना ब्रिटिश सरकारने कोणता किताब दिला?
अ) महात्मा ब) रावबहादूर
क) लोकमान्य ड) भारतरत्न

42. जोड्या लावा: अ) लक्ष्मीज्ञानचा विषय ब) लक्ष्मीज्ञानचे वर्ष क) संपत्तीचे मूळ कारण
१) श्रम २) अर्थशास्त्र ३) १८४९
अ) अ–३, ब–१, क–२ ब) अ–१, ब–२, क–३
क) अ–२, ब–१, क–३ ड) अ–२, ब–३, क–१

43. लोकहितवादी सरकारी नोकरीतून कोणत्या वर्षी निवृत्त झाले?
अ) १८५९ ब) १८७९
क) १९०९ ड) १८४९

44. जोड्या लावा: अ) दारिद्र्य लेखमालेचे पत्र ब) दारिद्र्य लेखमालेचे वर्ष क) ग्रामरचनाचे वर्ष
१) १८८३ २) इंदुप्रकाश ३) १८७६
अ) अ–३, ब–१, क–२ ब) अ–२, ब–३, क–१
क) अ–२, ब–१, क–३ ड) अ–१, ब–२, क–३

45. लोकहितवादी मुंबई कायदे कौन्सिलचे सदस्य कोणत्या वर्षी झाले?
अ) १८८० ब) १८४०
क) १९२० ड) १८५५

46. जोड्या लावा: अ) जुने आडनाव ब) मूळ गाव क) हरिपंतांचे धनी
१) बापू गोखले २) सिद्धये ३) पावस
अ) अ–१, ब–२, क–३ ब) अ–२, ब–३, क–१
क) अ–३, ब–१, क–२ ड) अ–२, ब–१, क–३

47. लोकहितवादी कोणत्या संस्थानचे दिवाण होते?
अ) म्हैसूर ब) रतलाम
क) हैदराबाद ड) काश्मीर

48. जोड्या लावा: अ) लोकहितवादींचा किताब ब) कायदे कौन्सिल सदस्यत्व क) दिवाणपदाचे संस्थान
१) रतलाम २) रावबहादूर ३) १८८०
अ) अ–१, ब–२, क–३ ब) अ–२, ब–१, क–३
क) अ–२, ब–३, क–१ ड) अ–३, ब–१, क–२

49. "ग्रामरचना" हा ग्रंथ कोणत्या वर्षी प्रसिद्ध झाला?
अ) १८४३ ब) १८६३
क) १९३३ ड) १८८३

50. जोड्या लावा: अ) दर्पणचे संस्थापक ब) गुलामगिरीचे लेखक क) गोपाळ हरी देशमुखांचे टोपणनाव
१) लोकहितवादी २) बाळशास्त्री जांभेकर ३) महात्मा फुले
अ) अ–३, ब–१, क–२ ब) अ–१, ब–२, क–३
क) अ–२, ब–३, क–१ ड) अ–२, ब–१, क–३

51. "हिंदुस्थानास दारिद्र्य येण्याची कारणे" ही लेखमाला कोणत्या पत्रात आली?
अ) इंदुप्रकाश ब) सुधारक
क) मूकनायक ड) बहिष्कृत भारत

52. जोड्या लावा: अ) पाणिपतची लढाई ब) लंकेचा इतिहास क) "लोकहितवादी" नियतकालिक
१) १८८२ २) १८७७ ३) १८८८
अ) अ–१, ब–२, क–३ ब) अ–२, ब–३, क–१
क) अ–३, ब–१, क–२ ड) अ–२, ब–१, क–३

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

बहुपर्यायी प्रश्न

53. "हिंदुस्थानास दारिद्र्य येण्याची कारणे" ही लेखमाला कोणत्या वर्षी प्रसिद्ध झाली?
अ) १९२६ ब) १८३६
क) १८५६ ड) १८७६

54. खालीलपैकी चुकीची जोडी कोणती?
अ) अनुवादकाची नोकरी — १८४४ ब) मुन्सफीची परीक्षा — १८४६
क) अहमदाबादमधील नियुक्ती — १९१७ ड) लोकहितवादींची पत्नी — गोपिकाबाई

55. लोकहितवादींचे निधन कोणत्या वर्षी झाले?
अ) १८४२ ब) १९४२
क) १८६२ ड) १८९२

56. खालीलपैकी चुकीची जोडी कोणती?
अ) लोकहितवादींचे निधनस्थळ — पुणे ब) सेवानिवृत्ती — १८७९
क) लोकहितवादींचे निधनवर्ष — १८९२ ड) ज्ञानप्रकाशचे ठिकाण — लाहोर

57. लोकहितवादींचे निधन कोठे झाले?
अ) पुणे ब) लंडन
क) कलकत्ता ड) दिल्ली

58. खालीलपैकी चुकीची जोडी कोणती?
अ) पहिल्या संमेलनाचे अध्यक्ष — महात्मा फुले ब) पहिले ग्रंथकार संमेलन — पुणे (हिराबाग)
क) पुना असोसिएशनचे नामांतर — सार्वजनिक सभा ड) विद्यापीठ फेलो — १८७४

59. "ज्ञानप्रकाश" वृत्तपत्र कोठून सुरू झाले?
अ) पुणे ब) मद्रास
क) लाहोर ड) कलकत्ता

60. खालीलपैकी चुकीची जोडी कोणती?
अ) शिक्षणविषयक आग्रह — इंग्रजी विद्या व मातृभाषेतून शिक्षण ब) विधवांविषयी भूमिका — पुनर्विवाह
क) आगमप्रकाशचा विषय — औद्योगिकीकरण ड) जातिसंस्थेविषयी मत — उन्नतीतील अडसर

61. "इंदुप्रकाश" कोठून प्रसिद्ध होत असे?
अ) मुंबई ब) कलकत्ता
क) लाहोर ड) ढाका

62. विधान (A): लोकहितवादींनी "लोकहितवादी" या टोपणनावाने शतपत्रे लिहिली.
कारण (R): त्या काळात सरकारी नोकरीत असल्याने व समाजाचा रोष टाळण्यासाठी त्यांनी स्वतःचे खरे नाव उघड केले नाही.
अ) दोन्ही योग्य; कारण विधानाचे योग्य स्पष्टीकरण ब) विधान योग्य; कारण चुकीचे
क) विधान चुकीचे; कारण योग्य ड) दोन्ही योग्य; पण कारण स्पष्टीकरण नाही

63. "पाणिपतची लढाई" हा ग्रंथ कोणत्या वर्षी प्रसिद्ध झाला?
अ) १९२७ ब) १८३७
क) १७६१ ड) १८७७

64. विधान (A): लोकहितवादींनी अहमदाबादमध्ये प्रार्थना समाज, पुनर्विवाह मंडळ व हितेच्छु या उपक्रमांना चालना दिली.
कारण (R): १८६७ पासून ते अहमदाबाद येथे स्मॉल कॉज कोर्टाचे न्यायाधीश म्हणून कार्यरत होते.
अ) विधान चुकीचे; कारण योग्य ब) विधान योग्य; कारण चुकीचे
क) दोन्ही योग्य; कारण विधानाचे योग्य स्पष्टीकरण ड) दोन्ही योग्य; पण कारण स्पष्टीकरण नाही

65. "जातिभेद" हा लोकहितवादींचा ग्रंथ कोणत्या वर्षीचा?
अ) १८३७ ब) १९३६
क) १८१७ ड) १८७७

66. विधान (A): "लक्ष्मीज्ञान" हा मराठीतील आरंभीच्या अर्थशास्त्रीय ग्रंथांपैकी एक आहे.
कारण (R): लोकहितवादींना १८७७ मध्ये रावबहादूर किताब मिळाला.
अ) दोन्ही योग्य; पण कारण स्पष्टीकरण नाही ब) विधान चुकीचे; कारण योग्य
क) दोन्ही योग्य; कारण विधानाचे योग्य स्पष्टीकरण ड) विधान योग्य; कारण चुकीचे

67. "लंकेचा इतिहास" कोणत्या वर्षी प्रसिद्ध झाला?
अ) १८८८ ब) १८५८
क) १९४८ ड) १८२८

लक्षात ठेवा: शतपत्रे — प्रभाकर (भाऊ महाजन), १८४८–५०, प्रत्यक्ष १०८.

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

बहुपर्यायी प्रश्न

68. विधान (A): लोकहितवादींनी ब्राह्मणवर्गाच्या अर्थशून्य पाठांतरावर टीका केली.
कारण (R): लोकहितवादींच्या मते धर्माचे काम एकाच वर्गाकडे सोपवणे हिंदू धर्मासाठी हितकारक होते.
अ) विधान चुकीचे; कारण योग्य
ब) दोन्ही योग्य; कारण विधानाचे योग्य स्पष्टीकरण
क) दोन्ही योग्य; पण कारण स्पष्टीकरण नाही
ड) विधान योग्य; कारण चुकीचे

69. लोकहितवादींचे "लोकहितवादी" नियतकालिक कोणत्या वर्षी सुरू झाले?
अ) १८४२
ब) १८२२
क) १९३२
ड) १८८२

70. विधान (A): शतपत्रे "दर्पण" वृत्तपत्रातून प्रसिद्ध झाली.
कारण (R): शतपत्रांतून बालविवाह, जातिभेद व भिक्षुकशाही यांवर टीका केली.
अ) दोन्ही योग्य; पण कारण स्पष्टीकरण नाही
ब) विधान चुकीचे; कारण योग्य
क) विधान योग्य; कारण चुकीचे
ड) दोन्ही योग्य; कारण विधानाचे योग्य स्पष्टीकरण

71. लोकहितवादींना मुंबई विद्यापीठाचे फेलो कोणत्या वर्षी करण्यात आले?
अ) १९२४
ब) १८१४
क) १८३४
ड) १८७४

72. खालील घटनांचा कालानुक्रम ओळखा.
अ) कायदे कौन्सिल → रावबहादूर किताब → शतपत्रे → अहमदाबादमध्ये न्यायाधीश
ब) अहमदाबादमध्ये न्यायाधीश → शतपत्रे → कायदे कौन्सिल → रावबहादूर किताब
क) रावबहादूर किताब → शतपत्रे → अहमदाबादमध्ये न्यायाधीश → कायदे कौन्सिल
ड) शतपत्रे → अहमदाबादमध्ये न्यायाधीश → रावबहादूर किताब → कायदे कौन्सिल

73. पुना असोसिएशनचे नामांतर कोणत्या संस्थेत झाले?
अ) सार्वजनिक सभा
ब) डेक्कन सभा
क) सत्यशोधक समाज
ड) प्रार्थना समाज

74. लोकहितवादींच्या ग्रंथांचा कालानुक्रम ओळखा.
अ) ग्रामरचना → लक्ष्मीज्ञान → पाणिपतची लढाई → लंकेचा इतिहास
ब) लंकेचा इतिहास → ग्रामरचना → लक्ष्मीज्ञान → पाणिपतची लढाई
क) पाणिपतची लढाई → लक्ष्मीज्ञान → लंकेचा इतिहास → ग्रामरचना
ड) लक्ष्मीज्ञान → पाणिपतची लढाई → ग्रामरचना → लंकेचा इतिहास

75. पहिले मराठी ग्रंथकार संमेलन कोठे भरले?
अ) नागपूर
ब) औरंगाबाद
क) पुणे (हिराबाग)
ड) कोल्हापूर

76. लोकहितवादींना पूर्ण किती वर्षांचे आयुष्य लाभले?
अ) ७०
ब) ७२
क) ६९
ड) ६७

77. पहिल्या ग्रंथकार संमेलनाचे अध्यक्ष कोण होते?
अ) न्या. रानडे
ब) लो. टिळक
क) विष्णुशास्त्री चिपळूणकर
ड) महात्मा फुले

78. १ जानेवारी १८७७ च्या दिल्ली दरबारावेळी लोकहितवादींचे पूर्ण वय किती होते?
अ) ५७
ब) ५४
क) ५३
ड) ५०

79. "दर्पण" वृत्तपत्र कोणी सुरू केले?
अ) लोकहितवादी
ब) महात्मा फुले
क) भाऊ महाजन
ड) बाळशास्त्री जांभेकर

80. "लक्ष्मीज्ञान" (१८४९) प्रसिद्ध झाले तेव्हा लोकहितवादींचे वय सुमारे किती होते?
अ) ३६
ब) २२
क) २६
ड) ३०

81. "गुलामगिरी" या ग्रंथाचे लेखक कोण?
अ) लोकहितवादी
ब) आगरकर
क) न्या. रानडे
ड) महात्मा फुले

82. लोकहितवादी अहमदाबादला न्यायाधीश झाले (१८६७) तेव्हा त्यांचे वय सुमारे किती होते?
अ) ४४
ब) ४८
क) ४०
ड) ३७

83. लोकहितवादींनी जातिसंस्थेला काय म्हटले?
अ) ईश्वरी व्यवस्था
ब) उन्नतीतील अडसर
क) उन्नतीचा पाया
ड) अपरिहार्य गरज

84. सेवानिवृत्तीच्या वर्षी (१८७९) लोकहितवादींचे वय सुमारे किती होते?
अ) ५२
ब) ५६
क) ६५
ड) ६०

85. लोकहितवादींनी कोणत्या शिक्षणाचा आग्रह धरला?
अ) शिक्षणबंदी
ब) फक्त संस्कृत
क) इंग्रजी विद्या व मातृभाषेतून शिक्षण
ड) फक्त पाठांतर

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

बहुपर्यायी प्रश्न

86. वयाच्या सातव्या वर्षी लोकहितवादींचा विवाह झाला; तो सुमारे कोणत्या वर्षी?
अ) १८३७ ब) १८३०
क) १८४४ ड) १८२३

87. लोकहितवादींनी विधवांच्या बाबतीत कोणता पुरस्कार केला?
अ) पुनर्विवाह ब) सतीप्रथा
क) केशवपन ड) बालविवाह

88. शतपत्रांच्या प्रारंभापासून (१८४८) लोकहितवादींच्या निधनापर्यंत (१८९२) किती वर्षे झाली?
अ) ३४ ब) ४०
क) ४४ ड) ४८

89. संपत्तीच्या उत्पादनाचे मूळ कारण लोकहितवादींनी कोणते मानले?
अ) दागिने ब) श्रम
क) ज्योतिष ड) दैव

90. खालीलपैकी कोणती जोडी योग्य आहे?
अ) केसरी — भाऊ महाजन ब) दर्पण — लोकहितवादी
क) दीनबंधू — बाळशास्त्री जांभेकर ड) प्रभाकर — भाऊ महाजन

91. "आगमप्रकाश" ग्रंथात कशावर प्रहार केला?
अ) औद्योगिकीकरण ब) स्त्रीशिक्षण
क) तंत्रमार्गातील विकृती ड) इंग्रजी विद्या

92. खालीलपैकी कोणता ग्रंथ लोकहितवादींचा आहे?
अ) गीतारहस्य ब) Rise of the Maratha Power
क) गुलामगिरी ड) लक्ष्मीज्ञान

93. लोकहितवादी कोणत्या संस्थेचे अध्यक्ष झाले?
अ) हिंदू महासभा ब) मुस्लिम लीग
क) पुणे सार्वजनिक सभा ड) भारतीय राष्ट्रीय काँग्रेस

94. खालीलपैकी कोणते कार्य लोकहितवादींच्या गुजरातमधील कार्यात येत नाही?
अ) गुजरात व्हर्नाक्युलर सोसायटीचे पुनरुज्जीवन ब) प्रार्थना समाजाची शाखा
क) सत्यशोधक समाजाची स्थापना ड) हितेच्छु साप्ताहिक

95. लोकहितवादींच्या कार्याचा गौरव करणारी कविता कोणत्या कवीने लिहिली?
अ) केशवसुत ब) मोहनलाल दलपतराम
क) बालकवी ड) रवींद्रनाथ टागोर

96. "शतपत्रे" या लेखनाचा प्रमुख उद्देश कोणता होता?
अ) समाजप्रबोधन व सुधारणा ब) संस्कृत काव्यरचना
क) धार्मिक कर्मकांडांचा प्रसार ड) ब्रिटिशांविरुद्ध सशस्त्र उठाव

97. शतपत्रे लिहायला सुरुवात केली तेव्हा लोकहितवादींचे वय सुमारे किती होते?
अ) १२ ब) ५५
क) २५ ड) ४०

98. "अव्वल इंग्रजीतील थोर समाजचिंतक" असे कोणाला संबोधले जाते?
अ) लो. टिळक ब) वि. रा. शिंदे
क) लोकहितवादी ड) विष्णुशास्त्री चिपळूणकर

99. लोकहितवादी गुजरातमध्ये कोणत्या शहरात न्यायाधीश होते?
अ) जुनागढ ब) भुज
क) पोरबंदर ड) अहमदाबाद

100. लोकहितवादींनी कोणत्या अर्थविषयक कल्पनेचा पुरस्कार केला?
अ) दागिन्यांत संपत्ती साठवणे ब) स्वदेशी व औद्योगिकीकरण
क) परदेशी मालाचाच वापर ड) उद्योगांना विरोध

लक्षात ठेवा: लक्ष्मीज्ञान १८४९ → दारिद्र्य लेखमाला १८७६ → ग्रामरचना १८८३.

लक्षात ठेवा: अहमदाबाद १८६७ → रावबहादूर १८७७ → कौन्सिल १८८० → रतलाम १८८४.

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

उत्तरसूची

प्रश्न	उत्तर	प्रश्न	उत्तर	प्रश्न	उत्तर	प्रश्न	उत्तर	प्रश्न	उत्तर
1	ब	21	ब	41	ब	61	अ	81	ड
2	अ	22	ड	42	ड	62	अ	82	अ
3	ब	23	ड	43	ब	63	ड	83	ब
4	ब	24	अ	44	ब	64	क	84	ब
5	क	25	क	45	अ	65	ड	85	क
6	ब	26	क	46	ब	66	अ	86	ब
7	ड	27	ड	47	ब	67	अ	87	अ
8	अ	28	क	48	क	68	ड	88	क
9	ब	29	अ	49	ड	69	ड	89	ब
10	ब	30	क	50	क	70	ब	90	ड
11	क	31	क	51	अ	71	ड	91	क
12	ब	32	ब	52	ब	72	ड	92	ड
13	ब	33	ड	53	ड	73	अ	93	क
14	ड	34	ड	54	क	74	ड	94	क
15	क	35	ब	55	ड	75	क	95	ब
16	अ	36	ब	56	ड	76	क	96	अ
17	ड	37	क	57	अ	77	अ	97	क
18	क	38	ड	58	अ	78	क	98	क
19	ब	39	अ	59	अ	79	ड	99	ड
20	ब	40	ड	60	क	80	क	100	ब

परीक्षेपूर्वी पक्के करा

बाब	अचूक तथ्य
जन्म / निधन	१८ फेब्रुवारी १८२३, पुणे / ९ ऑक्टोबर १८९२, पुणे
शतपत्रे	प्रभाकर (भाऊ महाजन), १८४८–५०, प्रत्यक्ष १०८
लक्ष्मीज्ञान / दारिद्र्य लेखमाला	१८४९ / १८७६ (इंदुप्रकाश)
अहमदाबाद	१८६७ — प्रार्थना समाज शाखा, हितेच्छु
रावबहादूर / निवृत्ती	१८७७ / १८७९
कायदे कौन्सिल / रतलाम	१८८०–८३ / १८८४

आधार: मराठी विश्वकोश (लोकहितवादी; पुणे सार्वजनिक सभा; सार्वजनिक काका), मराठी भाषा विभाग (साहित्य संमेलन सूची), महाराष्ट्र राज्य साहित्य व संस्कृती मंडळ — “महाराष्ट्राचे शिल्पकार: लोकहितवादी” (ग्रंथसूची), विकिस्रोत (शतपत्रे — पु. ग. सहस्रबुद्धे), Wikipedia (इंग्रजी व मराठी), Sahapedia व अन्य विश्वसनीय लेख (नोव्हेंबर २०२६ पर्यंत). काही तारखांबाबत स्रोतांत मतभेद आहेत; प्रचलित तारखा घेतल्या आहेत. वय/वर्षांतर गणिते Python ने तपासली. मजकूर व प्रश्न स्वतंत्रपणे रचलेले आहेत.

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

उत्तरांचे संक्षिप्त स्पष्टीकरण

1. **(ब)** १८ फेब्रुवारी १८२३, पुणे.
2. **(अ)** दोन्ही विधाने योग्य आहेत.
3. **(ब)** याच नावाने शतपत्रे लिहिली.
4. **(ब)** योग्य संबंध: २) दारिद्र्य लेखमालेचे वर्ष — १८७६.
5. **(क)** देशमुखी मिळाल्याने "देशमुख".
6. **(ब)** योग्य संबंध: १) जुने आडनाव — सिद्धये.
7. **(ड)** जि. रत्नागिरी.
8. **(अ)** योग्य संबंध: मूळ गाव — पावस; लोकहितवादींचे निधनस्थळ — पुणे.
9. **(ब)** पेशव्यांचे सेनापती.
10. **(ब)** दोन्ही विधाने योग्य आहेत.
11. **(क)** वयाच्या सातव्या वर्षी विवाह.
12. **(ब)** योग्य संबंध: २) इंदुप्रकाशचे ठिकाण — मुंबई.
13. **(ब)** दक्षिणेतील सरदारांच्या एजंटचे कार्यालय.
14. **(ड)** योग्य संबंध: १) अनुवादकाची नोकरी — १८४४.
15. **(क)** न्यायखात्यातील कारकिर्दीची सुरुवात.
16. **(अ)** योग्य संबंध: मुन्सफीची परीक्षा — १८४६; "जातिभेद" ग्रंथ — १८७७.
17. **(ड)** भाऊ महाजनांचे साप्ताहिक.
18. **(क)** दोन्ही विधाने योग्य आहेत.
19. **(ब)** मूळ नाव गोविंद विठ्ठल कुंटे.
20. **(ब)** योग्य संबंध: २) "लोकहितवादी" नियतकालिक — १८८२.
21. **(ब)** तीन वर्षांच्या कालखंडात.
22. **(ड)** योग्य संबंध: १) शतपत्रांचा कालखंड — १८४८–१८५०.
23. **(ड)** "अष्टोत्तरशतपत्रे".
24. **(अ)** योग्य संबंध: शतपत्रांची संख्या — १०८; पुना असोसिएशनचे नामांतर — सार्वजनिक सभा.
25. **(क)** मराठीतील आरंभीचा अर्थशास्त्र ग्रंथ.
26. **(क)** दोन्ही विधाने योग्य आहेत.
27. **(ड)** पुणे.
28. **(क)** योग्य संबंध: २) पहिल्या संमेलनाचे अध्यक्ष — न्या. रानडे.
29. **(अ)** जि. सातारा.
30. **(क)** योग्य संबंध: १) वाई येथील पद — फर्स्ट क्लास मुन्सफ.
31. **(क)** गुजरातमधील कार्याची सुरुवात.
32. **(ब)** योग्य संबंध: अहमदाबादमधील नियुक्ती — १८६७; गुलामगिरीचे लेखक — महात्मा फुले.
33. **(ड)** गुजरात प्रार्थना समाज.
34. **(ड)** दोन्ही विधाने योग्य आहेत.
35. **(ब)** अहमदाबाद.
36. **(ब)** योग्य संबंध: २) शिक्षणविषयक आग्रह — इंग्रजी विद्या व मातृभाषेतून शिक्षण.
37. **(क)** स्थापना १८४८ — फोर्ब्स.
38. **(ड)** अ–२, ब–३, क–१: शतपत्रांचे पत्र — प्रभाकर; प्रभाकरचे संपादक — भाऊ महाजन; शतपत्रांचा कालखंड — १८४८–१८५०.
39. **(अ)** १८४८, अहमदाबाद.
40. **(ड)** अ–२, ब–३, क–१: अहमदाबादमधील समाजशाखा — प्रार्थना समाज; गुजराती-इंग्रजी साप्ताहिक — हितेच्छु; पुनरुज्जीवित संस्था — गुजरात व्हर्नाक्युलर सोसायटी.
41. **(ब)** १८७७, दिल्ली दरबार.
42. **(ड)** अ–२, ब–३, क–१: लक्ष्मीज्ञानचा विषय — अर्थशास्त्र; लक्ष्मीज्ञानचे वर्ष — १८४९; संपत्तीचे मूळ कारण — श्रम.
43. **(ब)** मराठी विश्वकोशानुसार.
44. **(ब)** अ–२, ब–३, क–१: दारिद्र्य लेखमालेचे पत्र — इंदुप्रकाश; दारिद्र्य लेखमालेचे वर्ष — १८७६; ग्रामरचनाचे वर्ष — १८८३.
45. **(अ)** १८८० ते १८८३.
46. **(ब)** अ–२, ब–३, क–१: जुने आडनाव — सिद्धये; मूळ गाव — पावस; हरिपंतांचे धनी — बापू गोखले.
47. **(ब)** सुमारे एक वर्ष.
48. **(क)** अ–२, ब–३, क–१: लोकहितवादींचा किताब — रावबहादूर; कायदे कौन्सिल सदस्यत्व — १८८०; दिवाणपदाचे संस्थान — रतलाम.

लक्षात ठेवा: लोकहितवादींचे सूत्र — विद्या, उद्योग व विवेक यांच्या आधारेच समाजाची उन्नती; रूढी व अंधश्रद्धा हे प्रगतीतील अडथळे.

लक्षात ठेवा: प्रभाकर — भाऊ महाजन; दर्पण — जांभेकर; ज्ञानप्रकाश — पुणे (१८४९).

लक्षात ठेवा: १८४४ अनुवादक → १८४६ मुन्सफी → १८५२ वाई → १८६७ अहमदाबाद.

लक्षात ठेवा: मूळ घराणे पावस (रत्नागिरी); जुने आडनाव सिद्धये.

* लोकहितवादी गोपाळ हरी देशमुख *

उत्तरांचे संक्षिप्त स्पष्टीकरण

49. (ड) ग्रामव्यवस्था व शेतकऱ्यांची स्थिती.

50. (क) अ–२, ब–३, क–१: दर्पणचे संस्थापक — बाळशास्त्री जांभेकर; गुलामगिरीचे लेखक — महात्मा फुले; गोपाळ हरी देशमुखांचे टोपणनाव — लोकहितवादी.

51. (अ) १८७६; आठ लेख.

52. (ब) अ–२, ब–३, क–१: पाणिपतची लढाई — १८७७; लंकेचा इतिहास — १८८८; "लोकहितवादी" नियतकालिक — १८८२.

53. (ड) इंदुप्रकाशात.

54. (क) योग्य जोडी: अहमदाबादमधील नियुक्ती — १८६७.

55. (ड) ९ ऑक्टोबर १८९२.

56. (ड) योग्य जोडी: ज्ञानप्रकाशचे ठिकाण — पुणे.

57. (अ) पुणे येथे.

58. (अ) योग्य जोडी: पहिल्या संमेलनाचे अध्यक्ष — न्या. रानडे.

59. (अ) १८४९; स्थापनेत लोकहितवादींचा पुढाकार.

60. (क) योग्य जोडी: आगमप्रकाशचा विषय — तंत्रमार्गातील विकृती.

61. (अ) १८६२.

62. (अ) सरकारी नोकर असल्याने व सनातन्यांचा रोष टाळण्यासाठी टोपणनाव — R हे A चे स्पष्टीकरण.

63. (ड) काशीराज पंडित यांच्या वृत्तांतावरून.

64. (क) नोकरीनिमित्त अहमदाबादमध्ये असल्यानेच गुजरातमधील कार्य घडले.

65. (ड) मराठी विश्वकोशानुसार.

66. (अ) दोन्ही विधाने योग्य; पण किताबाचा ग्रंथाच्या स्वरूपाशी संबंध नाही.

67. (अ) पुणे.

68. (ड) उलट — धर्माचे काम एका वर्गाकडे सोपवल्याने धर्माला दुर्बलता आली, असे ते म्हणत.

69. (ड) स्वतःचे नियतकालिक.

70. (ब) शतपत्रे — प्रभाकर (भाऊ महाजन); दर्पण — जांभेकर (१८३२). R योग्य.

71. (ड) सन्मान.

72. (ड) १८४८ → १८६७ → १८७७ → १८८०.

73. (अ) २ एप्रिल १८७०.

74. (ड) १८४९ → १८७७ → १८८३ → १८८८.

75. (क) ११ मे १८७८.

76. (क) १८ फेब्रुवारी १८२३ ते ९ ऑक्टोबर १८९२ — पूर्ण वय ६९ वर्षे.

77. (अ) लोकहितवादींच्या सहकार्याने आयोजन.

78. (क) १८७७ – १८२३ = ५४; पण फेब्रुवारीतील वाढदिवस अजून यायचा होता — पूर्ण वय ५३.

79. (ड) ६ जानेवारी १८३२.

80. (क) गणना: १८४९ – १८२३ = २६ वर्षे.

81. (ड) १८७३.

82. (अ) गणना: १८६७ – १८२३ = ४४ वर्षे.

83. (ब) जन्मावरून श्रेष्ठत्वाला विरोध.

84. (ब) गणना: १८७९ – १८२३ = ५६ वर्षे.

85. (क) आधुनिक ज्ञानासाठी.

86. (ब) गणना: १८२३ + ७ = १८३०.

87. (अ) शतपत्रांतील अनेक पत्रे.

88. (क) गणना: १८९२ – १८४८ = ४४ वर्षे.

89. (ब) सनातनवादी अर्थशास्त्राचा प्रभाव.

90. (ड) दर्पण — जांभेकर; दीनबंधू — कृष्णराव भालेकर; केसरी — टिळक-आगरकर.

91. (क) मूळ गुजराती; मराठी अनुवाद १८८४.

92. (ड) गुलामगिरी — फुले; गीतारहस्य — टिळक; Rise of the Maratha Power — रानडे.

93. (क) पंतप्रतिनिधींनंतरच्या अध्यक्षांत.

94. (क) सत्यशोधक समाज — महात्मा फुले, पुणे १८७३.

95. (ब) गुजराती कवी.

96. (अ) विद्या, धर्म, स्त्रीजीवन, जातिभेद, अर्थजीवन यांवरील प्रबोधन.

97. (क) १८४८ – १८२३ = २५.

98. (क) मराठी विश्वकोशातील ओळख.

99. (ड) स्मॉल कॉज कोर्ट.

100. (ब) यंत्राधिष्ठित औद्योगिक विकास, देशी माल.

लक्षात ठेवा: गुजरात कार्य — प्रार्थना समाज शाखा, गुजराती पुनर्विवाह मंडळ, हितेच्छु, गुजरात व्हर्नाक्युलर सोसायटी.

लक्षात ठेवा: पहिले ग्रंथकार संमेलन — ११ मे १८७८, पुणे; अध्यक्ष रानडे.

लक्षात ठेवा: निधन — ९ ऑक्टोबर १८९२, पुणे (पूर्ण वय ६९).